

300-1625

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

Cilt: XL ✓

No: 157

Ocak 1976

✓ 40, 1976, No. 159

2. Bül.,

1.9.78

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 7 6

Sahibi : TÜRK TARİH KURUMU

Yazı işlerini yöneten sorumlu yönetmen : ULUĞ İĞDEMİR

İÇİNDEKİLER

Makaleler, İncelemeler :	Sayfa
İĞDEMİR, ULUĞ: Kırkıncı yıla girerken	1
ÖZGÜNEL, COŞKUN: Dirmil'de (Gökçebel) Bulunmuş Geometrik Kaplar. (56 resimle birlikte)	3
—————: Almanca özeti	49
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İSMAİL HAKKI: Nahil ve Nakıl Alayları (9 resimle birlikte)	55
ÖZGÜ, PROF. DR. MELÂHAT: Alman Halk Oyunlarında "Büyük Türk"	71
AKÇAKAYALIOĞLU, CİHAT: Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları ve Atatürk.	81
Konferanslar :	
ERZEN, PROF. DR. AFİF: İlkçağ Tarihinde Kıbrıs (34 resimle birlikte)	93
Nekroloji :	
ÜNAL, AHMET: Ölümünün 4. Yıldönümü Dolayısıyla Prof. Dr. Halil Demircioğlu	117
Bibliyografya :	
SOYSAL, İSMAİL: Mohaç Sonrası Türk - Macar Siyasal İlişkileri üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés'in Bir Değerlendirmesi	127
1975 yılının ilk yarısında Türk Tarih Kurumu Kitaplığına gelen kitap ve dergiler	139

Kapaktaki Resim : Türk Tarih Kurumu'nun Maşat Höyük Kazısında bulunan
Milattan Önce 1400 yılına ait Hitit Hiyeroglifli damga
mühür baskısı.

300-1625

V. 40, 159 p.
1978

BELLETEN

Sahibi : TÜRK TARİH KURUMU

Yazı işlerini yöneten sorumlu yönetmen : ULUĞ İĞDEMİR

Propriétaire : LA SOCIÉTÉ TURQUE D'HISTOIRE

Directeur responsable : ULUĞ İĞDEMİR

Kapaktaki Resim : Türk Tarih Kurumu'nun Maşat Höyük Kazısında bulunan Milâttan Önce 1400 yılına ait Hitit hiyeroglifli damga mühür baskısı.

Sur la couverture : Empreinte de sceau, avec écriture en hieroglyphe hittite, datant de 1400 av. J. - Ch., trouvée aux fouilles de Maşat Höyük de la Société Turque d'Histoire.

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR
PÉRIODIQUE TRIMESTRIEL

Cilt : XL — Tome : XL

Sayı : 157-160 — No : 157-160

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA

1 9 7 6

Bayerische
Staatsbibliothek
München

İÇİNDEKİLER

Makaleler, İncelemeler :

Sayfa

ABBASLI, MİRZA: Safevilerin Kökenine dair	287
AKÇAKAYALIOĞLU, CİHAT: Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları ve Atatürk.	81
AYDA, ADİLE: Une Théorie sur l'Origine du Mot "Türk"	229
—————: "Türk" Kelimesinin Menşei Hakkında Bir Nazariye	239
BAYDUR, DOÇ. DR. NEZAHAT: Roma'da İ. Ö. II. Yüzyıldaki Reformlar ...	195
BAYUR, HİKMET: T.B.M.M. Hükümeti Umur-ı Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisi ile ilgili Anılar	617
BAYUR, HİLMİ: 1911-1912 İtalyan Savaşında Geçmiş Garip Bir Olay	595
ÇAĞATAY, PROF. DR. NEŞET: Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları	423
M. ÇİĞ - S. N. KRAMER: İdeal bir Sumer Annesi (2 resimle birlikte)	403
DELİLBAŞI, DR. MELEK: Selânik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı - Venedik Savaşı (1423 - 1430)	573
DONBAZ, VEYSEL - HORASANLI, ERGİN: Bursa Arkeoloji Müzesinde Bulunan Kültepe Tabletleri (6 levha ile birlikte)	175
İĞDEMİR, ULUĞ: Kırkıncı yıla girerken	1
İNAL, GÜNER: Kahire'de Yapılmış Bir Hümâyünnâme'nin Minyatürleri (28 resimle birlikte)	439
—————: İngilizce özeti	464
KANSU, DR. ŞEVKET AZİZ: Rassengeschichte der Türkei (47 resimle birlikte)	353
—————: Türkçe özeti	387
KAYMAZ, NEJAT: Türk Kurtuluş Savaşının Tarihsel Konumu ve Niteliği ..	599
ÖZGÜ, PROF. DR. MELÂHAT: Alman Halk Oyunlarında "Büyük Türk" ...	71
ÖZGÜÇ, NİMET: Acemhöyük'te Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı (8 resimle birlikte)	547
—————: An Ivory Box and a Stone Mould from Acemhöyük (with 8 Fig.)	555
ÖZGÜNEL, COŞKUN: Dirmil'de (Gökçebel) Bulunmuş Geometrik Kaplar. (56 resimle birlikte)	3
—————: Almanca özeti	49
SEVİN, DR. VELİ: Kroisos ve Pamphylia	185
ŞAHİN, SENCER: Erythrai için Attik Dekret (1 resimle birlikte)	565
—————: Ein attisches Dekret für Erythrai (mit Abb.)	569

TANSEL, FEVZİYE A.: Divan Şairlerinden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandırılan Mesnevisi: "Sahil-Nâme" (5 fotokopi ile birlikte)	331
TOKLU, GÜRKAN: Acemhöyük'te Bulunan Bir Kurşun Figürin Grubu (1 resimle birlikte)	561
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İSMAİL HAKKI: Nahil ve Nakil Alayları (9 resimle birlikte)	55
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İSMAİL HAKKI: Yavuz Sultan Selim'in Kızı Hanım Sultan ve Torunu Kara Osman Şah Bey Vakfiyeleri (83 fotokopi ile birlikte)	467
ÜNVER, ORD. PROF. DR. A. SÜHEYL: Yeniçeri Kışlaları (12 resimle birlikte).	589
YÜCEL, PROF. DR. YAŞAR: Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar	249
Çeviriler :	
VILLALTA, JORGE G. BLANCO (Türkçeye çeviren: MUSTAFA KENANOĞLU): Türklerin Sanat ve Edebiyatı	479
Konferanslar :	
ERZEN, PROF. DR. AFİF: İlkçağ Tarihinde Kıbrıs (34 resimle birlikte) . . .	93
Nekroloji :	
ŞAKIROĞLU, MAHMUT H.: Prof. Dr. Cengiz Orhonlu 1927 - 1976	669
ÜNAL, AHMET: Ölümünün 4. Yıldönümü Dolayısıyla Prof. Dr. Halil Demircioğlu	117
ÜNAL, AHMET: Dr. Franz Steinherr	347
Bibliyografya :	
SOYSAL, İSMAİL: Mohaç Sonrası Türk - Macar Siyasal İlişkileri üzerinde Macar Tarihçisi Géza Perjés'in Bir Değerlendirmesi	127
1975 yılının ilk yarısında Türk Tarih Kurumu Kitaplığına gelen kitap ve dergiler	139
1975 Yılıının İkinci Yarısında Kitaplığımıza Gelen Kitap ve Dergiler	503
Haberler :	
Türkoloji Çalışmaları Birliği	351
Türk Tarih Kurumu Genel Kurul Toplantısı	687
Uluslararası Tarih Bilimleri Komitesi ile II. Dünya Savaşı Tarihi Komitesinin Ankara'da Yaptığı Toplantılar	727

TABLE DES MATIÈRES

Articles, Etudes:	Page
ABBASLI, MİRZA: Sur l'Origine des Safévites (en turc)	287
AKÇAKAYALIOĞLU, CİHAT: Les Mémoires du Maréchal Fevzi Çakmak et Atatürk (en turc)	81
AYDA, ADİLE: Une Théorie sur l'Origine du Mot "Turk" (en français) ...	229
—————: Traduction en turc de l'article sus-indiqué	239
BAYDUR, DOĞ. DR. NEZAHAT: Réformes réalisées à Rome au IIe siècle avant J. - Ch. (en turc)	195
BAYUR, HİKMET: Souvenirs du Voyage en Europe en Mars 1922 de Yusuf Kemal Tengirşenk, Ministre des Affaires Etrangères du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale	617
BAYUR, HİLMİ: Un Incident Etrange survenu durant la Guerre turco - italienne de 1911 - 1912 (en turc)	595
ÇAĞATAY, PROF. DR. NEŞET: Caractères distinctifs du "Fütüvvet" isme et des "Ahi" (en turc)	423
M. ÇİĞ - S. N. KRAMER: Une mère sumérienne modèle (en turc; 2 fig.) ..	403
DELİLBAŞI, DR. MELEK: Annexion de Salonique par Venise et Guerre turco - vénitienne (1423 - 1430; en turc)	573
DONBAZ, VEYSEL - HORASANLI, ERGİN: Tablettes de Kültepe se trouvant au Musée de Bursa (en turc; 6 planches)	175
İÖDEMİR, ULUĞ: Au Seuil de la quarantièmes Année (en turc)	1
İNAL, GÜNER: Miniatures d'un "Hümayunname" écrit au Caire (en turc) ..	439
—————: Résumé en anglais de l'article ci-dessus mentionné	464
KANSU, DR. ŞEVKET AZİZ: Rassengeschichte der Türkei (Histoire raciale de la Turquie) (en allemand; 47 fig.)	353
—————: Résumé en turc de l'article ci-dessus mentionné	387
KAYMAZ, NEJAT: Le Sujet et la Structure de la Guerre de Libération (en turc)	599
ÖZGÜ, PROF. DR. MELÂHAT: Le Grand Turc dans les jeux populaires allemands (en turc)	71
ÖZGÜÇ, NİMET: Boîte en ivoire et moule en pierre trouvés à Acemhöyük (en turc; 8 fig.)	547
—————: An Ivory Box and an stone Mould from Acemhöyük (with 8 Fig.; traduction en anglais de l'article ci-dessus mentionné) ..	555

	Page
ÖZGÜNEL, COŞKUN: Récipients géométriques trouvés à Dirmil (Gökçebel) (en turc, avec 56 fig.)	3
—————: Dito, résumé en allemand	49
SEVİN, DR. VELİ: Kroisos et la Pamphylie (en turc)	185
ŞAHİN, SENCER: Décret attique pour Erythrai (en turc; 1 fig.)	565
—————: Ein attisches Dekret für Erythrai (mit Abb.; traduction en allemand de l'article ci-dessus mentionné)	569
TANSEL, FEVZIYE A.: Le "Mesnevi" de Fennî, poète de l'époque du Divant, célébrant les rives du Bosphore (en turc; avec 5 photocopies) ..	331
TOKLU, GÜRKAN: Groupe de figurines trouvé à Acemhöyük (en turc; 1 fig.)	561
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İSMAİL HAKKI: Cérémonies du "Nahil" et du "Nakil" (en turc, avec 9 fig.)	55
UZUNÇARŞILI, ORD. PROF. İSMAİL HAKKI: Les Vakoufs de Hanım Sultan, fille de Sélim "le Féroce" et de Kara Osman Şah Bey, petit-fils du même Sultan (en turc; 83 photocopies)	467
ÜNVER, ORD. PROF. DR. SÜHEYL: Les Casernes des Janissaires (en turc; 12 fig)	589
YÜCEL, PROF. DR. YAŞAR: Recherches sur l'histoire de Timour (en turc) ..	249
Traductions :	
VILLALTE, JORGE G. BLANCO (traduit en turc par MUSTAFA KENANOĞLU): l'Art et la Littérature des Turcs	479
Conférences :	
ERZEN, PROF. DR. AFİF: Chypre dans l'histoire de l'Antiquité (avec 34 fig.)	93
Nécrologie :	
ŞAKIROĞLU, MAHMUT H.: Prof. Dr. Cengiz Orhonlu 1927 - 1976	669
ÜNAL AHMET: Halil Demircioğlu, au 4 ^e anniversaire de sa mort.	117
ÜNAL, AHMET: Dr. Franz Steinherr	347
Bibliographie :	
SOYSAL, İSMAİL: Une appréciation de l'historien hongrois Géza Perjés sur les relations politiques truco-hongroises après Mohacs	127
Livres et Périodiques reçus à la Bibliothèque de la Société Turque d'Histoire dans le premier semestre de 1975	139
Livres et Périodiques reçus à la Bibliothèque de la Société Turque d'Histoire durant le second semestre de l'année 1975	503
Information :	
l'Union pour l'Etude de la Turcologie	351
Assemblée Générale de la Société Turque d'Histoire	687
Réunion à Ankara du Comité International des Sciences Historiques et du Comité de l'Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale	727

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLETEN

Cilt : XL

OCAK 1976

Sayı: 157

Bayrische
Staatsbibliothek
München

Nekroloji :

ÖLÜMÜNÜN 4. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA PROF. DR. HALİL DEMİRCİOĞLU

AHMET ÜNAL

Bundan 4 sene önce, 23 şubat 1972 de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Çağ Tarihi Kürsüsü başkanı ve Türk Tarih Kurumu üyesi Prof. Dr. Halil Demircioğlu'nu yitirmiştik. Halil Demircioğlu'nun kişiliğini ve onun ülkemizde kurup yerleştirmeye çalıştığı Eski Çağ Tarihi Disiplinini bilmeyenlere bu yitiğin ne kadar büyük olduğunu anlatmak oldukça güçtür.

Halil Demircioğlu gerek hayatının çeşitli dönemlerinde zamanın ve koşulların gerektirdiği uğraşları, ve gerekse gerçek Batılı anlamda ve Atatürk'ün göstermiş olduğu yolda ilmini yaptığı Eski Çağ Tarihinde izlediği sıkı metod, gerçekçi bir tarih görüşü, evrensel tarih bilgisi, genel kültürü ve sonuç olarak çevresindeki insanlarla ve özellikle öğrencileriyle olan insancıl ilişkileriyle, kısacası, aile hayatını dahi kapsayan her şeyiyle örnek alınacak insanlardan biriydi. Onun için Halil Demircioğlu'nun özel ve bilimsel hayatının incelenmesinden öğrenilecek çok şeyler vardır.

Halil (İbrahim Şaban) Demircioğlu 1905 yılında o zamanlar aslen Bolu'lu olan babası yüzbaşı Şaban Bey'in Osmanlı ordusunda subay olarak görevli bulunduğu Kalkandelen'de (Manastır) doğdu. Sonradan ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. Kendisi ilköğreniminin başlangıcında iken babası Çanakkale savaşlarında şehit düştü. Bunun sonunda çıkan büyük geçim güçlüklerine rağmen bizzat kendisi çalışıp para kazanmak suretiyle okula devam etti. İstanbul Erkek Lisesinde öğrenimde bulunduğu sırada hastalık ve maddi sıkıntılar yüzünden bir ara öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. 1924 yılında Manisa'da Devlet Demir Yollarında telgraf memuru olarak çalıştı, sonra İstanbul'a dönerek tekrar lise öğrenimine devam etti. Bu arada bir taraftan Milliyet gazetesinde foto muhabiri olarak çalışıyor, diğer taraftan da turist rehberliği yaparak geçimini temine çalışıyordu. Yalova'da Atatürk'ün eli fincanlı resmini çeken odur. Tarihe olan ilgisinde ise bu turist rehberliğinin rolü olduğu söylene-

bilir. Ayrıca güzel resim ve karikatür çizme yeteneğine de sahipti. Bütün bu güç koşullar altında 1929-1930 ders yılında İstanbul Erkek Lisesini başarıyla bitiren Halil Demircioğlu aynı yıl İstanbul Hukuk Fakültesine devam etmeye başlamıştır.

1930 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bursla yurt dışına öğrenci göndermek için yarışma sınavları açınca kendisi de bitirmiş olduğu lise tarafından gösterilen az sayıdaki adaylar arasında bu sınavlara katılmış ve birincilikle kazanmış; ocak 1931 de Atatürk'ün açtığı yeni tarih görüşü doğrultusunda tarih öğrenimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Atatürk 10 aralık 1930 tarihinde Dolmabahçe Sarayında verdiği ve yurt dışına öğrenime gidecek bazı öğrenciler arasında Halil Demircioğlu'nun da hazır bulunduğu bir kabulde Halil Demircioğlu'na Türkçede henüz Türk Tarihi ile ilgili yeteri kadar eser bulunmadığından yakınmış ve ona ilerde Almanya'da yapacağı tarih öğrenimi hakkında direktifler vermiştir.

Almanya'da üniversite öğrenimine başlamadan önce Naunburg an der Saale'deki ünlü Schulpforta hümanistik gymnasium'unda güzel Almanca öğrenmiş, 1932 de Berlin Friedrich-Wilhelm Üniversitesine kaydını yaptırmış ve asıl bilim dalı olarak kendi seçtiği Eski Çağ Tarihi, yardımcı bilim dalı olarak da Arkeoloji ve Hititoloji öğrenimine başlamıştır. O zamanın ünlü hocaları arasında Eski Çağ Tarihi profesörü ve son evrensel Eski Çağ Tarihçisi Eduard Meyer'in son ardaşı Wilhelm Weber, Arkeoloji profesörü ve aynı zamanda Ekrem Akurgal'ın da hocası Gerhard Rodenwaldt ve ünlü hititolog ve Sedat Alp'in hocası Hans Ehelolf'dan başka Forrer, Hartung, Spranger, Stier, Unverzagt ve daha bir çok ünlü bilim adamlarının tarih, arkeoloji, filoloji, nümizmatik, felsefe v.b. derslerini dinlemiştir. İlk öğrenim yıllarında asıl bilim dalı için gerekli ve hümanistik bilim dallarında dışarda öğrenim yapan her Türk öğrencisinin göz ağrısı olan Latince (1932) ve Eski Grekçe'yi (1933) kısa bir zamanda, girdiği sınavları pekiyi dereceyle verecek ölçüde öğrenmiştir.

Halil Demircioğlu'nun Berlin'de hareketli bir öğrencilik devri vardır. Kısa zamanda kendisini hocalarına ve çevresine sevdirmiş, onlardan ders dışında da yararlanmasını bilmiştir. Berlin Türk Öğrenci Derneği başkanlığı yaptığı yıllarda o zamanlar Türkiye'nin Berlin Büyük elçisi olan ünlü Kemalettin Sami Paşa'nın ölümü üzerine Paşa'nın taşıdığı değerleri ve yeteneklerini anlatan konuşması, Paşa'ya

sağlığında yaltaklanan, fakat ölümünden sonra bir anma töreni dahi düzenlemek zahmetine katlanmayanlara karşı bir protesto niteliği de taşır. Pratik arkeoloji bilginlerini geliştirebilmek için gene o zamanlar Berlin’de doktora öğrencisi olan Ekrem Akurgal’la birlikte Prof. Unverzagt’ın yönettiği ve bir Doğu Got yerleşim yeri olan Zantoch an der Warthe kazılarına katıldı (1933). Kendisi 1935 yılında Prof. Dr. Afetinan’ın delaletiyle Atatürk’ün özel olarak yurt dışından davet ettiği öğrenci grubu arasındaydı. Denebilir ki onun Atatürk’le bu ikinci kez buluşması hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Rahmetli Halil Demircioğlu, Atatürk’ün bu görüşmesinde öğrenci temsilcilerine, hiç bir şeyden yılmadan çalışmalarını ve öğrenmelerini, kendisinin bir “mesen” olarak sürekli arkalarında olacağını söylediğini anlatırdı. Atatürk özellikle yabancı dil öğrenimi için çok çaba harcamalarını istemiş, bu hususta başka yabancı ülkelere gidip dil öğrenmek isteyenlere her türlü kolaylığın sağlanacağını belirtmişti. Demircioğlu Atatürk’ün “*ufku görebilmek için ufuktan ileriye bakmak gerekir*” sözünü sık sık tekrarlardı. Atatürk’ün bir umut kaynağı olarak o zaman yurt dışında öğrenim yapan kuşağın normalin üstündeki büyük başarılarında küçümsenmeyecek bir payı olduğu kesindir. Esasen Halil Demircioğlu’nun Atatürk hayranlığı hocası ve bir Atatürk dostu olan Prof. Wilhelm Weber’in “*Männer machen Geschichte*” yani, “*tarihi büyük adamlar yapar*” görüşüyle de destekleniyordu. Bu derin Atatürk sevgisi Demircioğlu’nun “*Der Gott auf dem Stier*” adlı doktora tezinin önsözündeki şu cümlede ifadesini bulur: “*Atatürk adı Türk Tarih ilmine hizmet eden herkes için bir teşvik ve ışık saçan bir semboldür.*”

Halil Demircioğlu Türkiye’de bulunduğu aynı yılın yazında o zamanlar Berlin’de Hititoloji doktorası yapmakta olan Sedat Alp’la birlikte kısmen gene Berlin’de arkeoloji doktorası yapan Ekrem Akurgal’ın da katıldığı Troja, Pergamon, Ehesos, Prienne, Miletos, Didyma ve Magnesia ad Maeandrum’u kapsayan bir Batı Anadolu gezisi yapmış, bilahare Prof. Kurt Bittel’in yönettiği Boğazköy (Hattuşaş) kazılarına katılmıştır.

Aynı yıl tekrar Berlin’e dönen Halil Demircioğlu 1939 yılına kadar geçen zamanı doktora çalışmalarına ayırmış, tezi için gerekli malzemeyi toplayabilmek için İtalya, Fransa ve İngiltere’ye gitmiş, Delaporte, Hrozný, Moortgat ve Smith gibi o devrin ünlü bilim adamları ile de ilişkiler kurmuş ve 1939 da Berlin Üniversitesi’nden

felsefe doktoru ünvanını almıştır. Gerçekten de onun “Der Gott auf dem Stier, Geschichte eines religiösen Bildtypus” adlı doktora tezi disiplinli ve büyük bir çalışmanın ürünüdür ve bilim dünyası tarafından takdir görmüş bir çalışmadır. Halil Demircioğlu bu kitabında boğa üstünde duran ve bir elinde şimşek demeti, diğer elinde de balta tutan tanrının ikonografik tasvirini arkeoloji ve din tarihi açısından en eski devirlerden M. Ö. I. bin yılın içine kadar izlemiş, bu tanrının kökeninin Kuzey Mezopotamya’daki dağlık bölge olduğunu, sonradan Jupiter Dolichenus adıyla Gaziantep civarındaki Doliche’de (Dülük) tapınıldığını ve buradan Batı Dünyasına yayıldığını kanıtlamıştır. Hitit açık hava tapınağı Yazılıkayada’ki 28 ve 29 numaralı demon betimlerinin elleri üzerinde taşıdıkları “kayık” biçimli nesnenin “GÖK”ü simgelediğini ilk defa doğru olarak kestiren odur. Halil Demircioğlu’nun bu kitabı Türk Tarih Kurumu’nun eski başkanlarından Prof. Şemsettin Günaltay’ın öğütlemesi üzerine yazarı tarafından Türkçeye çevrilmiş, fakat şimdiye dek yayınlanamamıştır. Türk Tarih Kurumu yayım işini son zamanlarda tekrar ele almıştır.

Halil Demircioğlu büyük bir talih eseri olarak, bir süre sonra dünyayı alt üst edecek olan İkinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir zaman önce hizmet için 1939 yılında Türkiye’ye dönmüştür. Üç yıl önce Atatürk’ün isteği ile kurulmuş bulunan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne “İlk Zamanlar Tarihi Doçent Namzetliği” ne atanmışsa da kısa bir zaman sonra askere alınmış ve yedek subay okulundan sonra levazım asteğmeni olarak askerliğini yapmıştır. Üç yıllık hizmetten sonra 1941 de terhis edilmiş ve tekrar DTC Fakültesi’ne doçent namzedi olarak atanmıştır.

Batılılaşmakta olan genç Türkiye’de batılılığın temelini oluşturan eski Grek-Hellenizm ve Roma tarih ve kültürüne karşı gösterilen kayıtsızlık onu hayrete düşürmüş olacak ki, askerlik dönüşünün hemen arkasından bu alanlarla ilgili bir çok küçük makaleler yazmaya başlamış, bunları popülerleştirip Türk halkının bilincine sokabilmek için bilimsel dergilerden başka tefrikalar halinde Ulus gazetesinde de yayınlamaya başlamıştır.

Halil Demircioğlu 1945 te doçent, 1950 de profesör, 1956 da DTC Fakültesi Eski Çağlar Tarihi Kürsü Profesörü olmuş ve bu sonuncu görevi ölümüne kadar sürdürmüştür. 1945 te Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilmiş, ayrıca kendisine Türk Dil Kurumu, Alman

Arkeoloji Enstitüsü ve Alman Şarkiyat Cemiyeti üyelikleri verilmiştir. Bunlardan başka Türk Tarih Kurumu genel sekreterliği, DTCF yönetim kurulu üyeliği ve dekan vekilliği yapmıştır. 1952-1953 te Fulbrigt burslusu olarak Birleşik Amerika'da konferanslar vermiş ve araştırmalar yapmıştır. 1956 - 1958 de Başvekalet Arşiv Genel Müdürlüğü, 1958-1959 da da Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.

DTC Fakültesi'ne ek olarak Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Gazi Eğitim Enstitüsü, Veteriner Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Trabzon Teknik Üniversitesi'nde tarih ve devrim tarihi dersleri okutmuş, bir ara İstanbul Üniversitesinde konferansçı profesör olarak bulunmuştur. Ülkemizde hümanizm bilincini uyandırma çabalarına yazılı eserleri yanında Ankara radyosunda Grek mitolojisi hakkında yaptığı seri konuşmalarla da katkıda bulunmuştur.

Halil Demircioğlu, ülkemizde maalesef çok az bilinen ve tanınan Türkiye'nin batılılaşmasındaki önemi bir türlü kavranamayan Eski Çağ tarihini birinci elden bilen, araştıran, okutan ve yazan çok az sayıdaki Türk araştırmacılarından biriydi. Onu yaşadığı zaman içinde ve koşullar altında değerlendirmek gerekecektir. Bir defa şunu saptamak gerekir ki, batı dünyasında tâ "Renaissance" çağından beri (yaklaşık 500 yıl!) sayısız hümanistlerin katılmasıyla birikmiş olan Grek-Roma araştırmalarını Türk diline ve Türkiye'ye kazandırmak bir insan ömrüne sığdırılacak bir iş değildir. Buna rağmen Halil Demircioğlu'nun Türkiye'deki hümanizma araştırmalarına büyük katkısı olmuştur. Özellikle Türk okuyucularına dönük çok sayıdaki yazıları yanında bitmemiş de olsa Türkçe'de ilk bilimsel Roma Tarihini yazan, Atina Demokrasisinin simgesi Perikles devrinin büyük tarihçisi Thukydides'i aslından Türkçe'ye çeviren odur. Türk bilim âlemi Halil Demircioğlu'na bu çalışmalarını için minnettar kalacaktır. Fakat bu yeterli midir?

Burada bilinçli bir şekilde Batı dünyasına açıldığımız yarım yüzyılı aşan bir süreden sonra Türkiye'de hümanizm başlamış mıdır sorusuna, bu hususta yazılanlara ve tek tük belirtilere rağmen, olumlu cevap vermek olanaksızdır. Bunun için belirli bir ortamda, kuvvetli ekiplerin uzun yıllar boyu çalışması gerekecektir. Üniversitesinin Eski Çağ Tarihi Kürsüsünde, öğrencilerinin hümanist formasyon ve batılı anlamda klâsik eğitimden yoksun olmaları yüzünden,

ilgili profesörün protesto nidalarına rağmen, Grekçe aslından değil de, İngilizce'den yalan yanlış Türkçe'ye aktarılmış Herodotos tarihi ile sözüm ona "yüksek seminer" yapılan bir ülkede hümanizmden hangi hakla söz edilebilir, büyük bir tartışma konusudur. Halil Demircioğlu 1947 de Ankara Üniversitesi'nin düzenlediği Gaziantep-Urfa haftasında yaptığı bir konuşmada bu ulusal derdimizi şu sözleriyle dile getiriyor: "... Bugünkü batı medeniyetini sembolleştiren Avrupa biliyor ki onu Avrupa yapan, cihan tarihinde daima tek bir vakta olarak kalacak olan o 'Hellen mucizesi'ni keşfedip içine sindirmesi olmuştur. Bu Avrupa herşeyini, en başta eşyaya ve insana, tam ve hakikî insana göre düzen vermek isteyen bir düşünce sistemini yani 'humanitas'ı o Hellen mucizesine medyundur. İşte bunun için hâlâ bile Hellenliği hatırlıyor. Onu kazanmakla Avrupa olmuştur. Onu hatırlayamadığı unuttuğu gün Avrupa olmaktan çıkacaktır". Demircioğlu adigeçen konuşmasının başka bir bölümünde şunları söylüyor: "*Hayat kabiliyeti kalmamış bir medeniyetin köhne formlarından kurtulmak için yaptığımız inkılâpların ruha, düşünceye ve zihne kök salması ancak ve ancak içine girdiğimiz batı medeniyetinin ana kaynağını benimsememize, onunla işba haline gelmemize bağlıdır yoksa ne bir düşünüş, ne bir zihin kalkınması olabilir Bir çok kimseler yalnız bugünkü batı medeniyetinin insanî kıymetlerini benimsemekle, hattâ bazıları bu medeniyet içindeki şu veya bu milletle olacak kültür teması ile bu humanizmanın oluverceğini sanıyorlar. Halbuki bugünkü Avrupa medeniyetinin 'ileri yaşayışını tümü ile kavramak' için onun kaynağı ile karşılaşmak, Hellen mucizesinin yarattığı humanitas'ın şuuruna varmak lâzımdır. Bizim anladığımız ve söylediğimiz humanizma işte böyle olacaktır*".

Burada şunu belirtelim ki, Halil Demircioğlu eski Helenlerle bugünkü Yunanlıların aynı olmadığını, eski Grek-Roma kültürünün bir "mucize" olmadığını, aksine bu kültürün büyük ölçüde eski Doğunun etkisi altında doğduğunu çok iyi biliyordu. Bu yönüyle de maalesef herşeyi Yunanlılığa atfeden birçok batılı humanistlerin (philhellen) yaptıkları hatalardan kendisini kurtarmasını bilmiştir. Türkiye'de yapılacak Eski Çağ Tarihi araştırmalarında bu gerçeklerin hiç bir zaman unutulmaması gerektiğini gerek derslerinde ve gerekse özel konuşmalarında sık sık dile getirmiştir. Bu konuda unutulmaması gereken başka bir gerçek de koşullar ve yukarda kısaca değindiğimiz ortam konusudur. Burada ortamdaki kastedilen, Hümanizm araştırmacılarının içinde yaşadığı Avrupa Yeniçağ ortamının Türkiye'de de yapmacık olarak yaratılmasıdır ki bu, bugünün artık endüstrileşen ve

hızla teknolojiye kayan “pragmatik” dünyasında mümkün değildir. Başka bir deyimle Türk gençleri hümanizmanın tek kaynağı olan Grek ve Latin kültür ve dillerine doğrudan inemedikçe, araya Demircioğlu'nun yukarda belirtmek istediği “medium”lar girdiği sürece Türkiye’de bağımsız Eski Çağ Bilimleri ve hümanizm araştırmaları yürümeyecektir. Yukarda kısaca değinilen bu çağın koşulları ve hümanizmin yuvası Avrupa’da dahi bu değerlerin tartışma konusu edildiği bir dönemde bu disiplinin Türkiye’de yerleşmesi için zaman artık çoktan geçmiştir. Onun için Halil Demircioğlu ve diğer bazı ileri görüşlü bilim adamlarımızın hayatları boyunca liselerimize konmasını istedikleri Grek ve Latin dilleri öğretiminin gerçekleşmesi olasılığı gittikçe pragmatikleşen yurdumuzda da artık kalmamıştır, denebilir.

Halil Demircioğlu tarihten ve tarihin yardımcı disiplinlerinden ne istediğini bilen bir ilim adamıydı. Ona göre filoloji, arkeoloji ve antropoloji tarihin yardımcı bilimleriydi ve tarihi bu disiplinler içinde tutanlardan ayrılıyordu. Derslerinde ve yazılı eserlerinde bu konular üzerinde çok durmuştur. Atatürk Devrimlerinden beri terketmeye başladığımız Şark Dünyasının geçerliliğini yitirmiş bazı normlarını tarihî gelişim içinde Batınkilerle karşılaştırarak öğrencilerine devrimlerin gerçek yüzünü büyük bir ustalıklarla kanıtlardı. Derslerinde akıcı üslubu, geçmiş olayları canlı bir biçimde göz önüne sermedeki ustalığı, anlatım gücü ve sonuç olarak nüktedanlığı ile öğrencilerini büyüler, sık sık alkışlanırdı. Derslerinden her biri âdeta bir konferans niteliği taşırdı. Roma tarihçisi Cornelius Tacitus’un “*Tarih yazmak çocuklara masal anlatmak değildir*” sözünü dilinden düşürmezdi. Sık sık düzenlediği ünlü yurt gezileriyle öğrencilerinden yurdumuzun tarihî ve arkeolojik zenginliklerini görüp tanımalarını isterdi.

Halil Demircioğlu ölümüyle arkasında doldurulması güç büyük bir boşluk bıraktı. Eski Çağ bilimleriyle uğraşan herkes, en başta Türkiyemiz’in sayısız okullarında Atatürk’ün ve dolayısıyla onun istediği biçimde ve onun gösterdiği yolda Eski Çağlar Tarihi okutan çok sayıdaki öğrencileri başta olmak üzere her Türk aydını onu saygı, minnet ve şükranla anacaktır.

Nur içinde yatsın.

Prof. Dr. Halil Demircioğlu’nun yayınları (kitap, makale, tercüme, tanıtma yazıları ve konuşmaları):

- 1) Der Gott auf dem Stier. Geschichte eines religiösen Bild-typus. Neue Deutsche Forschungen Band 241, Berlin 1939.
- 2) "Greklerin Devlet Telâkkileri", S (iyasî) İ (limler) M (ecmuası) XI/129 (1941) 363-369
- 3) Anadolu'da ve Avrupa'da Yeni Bulunan "Boğa Üstündeki Allah" (Iuppiter Dolichenus) Vesikaları Üzerine Bir Araştırma, Ankara 1942 [Basılmamıştır]
- 4) "Hellenik Devlet-Hellenistik Devlet I", SİM XII/138 (1942) 204-210
- 5) "Hellenik Devlet-Hellenistik Devlet II" SİM XII/139 (1942) 254-262
- 6) "Eski Yunan'da Polis'in İçtimaî Bünyesinde İnkişaf", SİM XII/142 (1943) 399-402
- 7) "Eski Yunan'da Polis'in İçtimaî Bünyesinde Krizler", SİM XII/143 (1943) 472-475
- 8) "Anadolu'nun Eski Taş - Devri Kùltürleri", AÜDTCFD V (1943) 179-184 [Max Pfannenstiel, Die altsteinzeitlichen Kulturen Anotoliens'in tanıtma yazısı]
- 9) "İlk Çağda Devletçilik I" SİM, XIII/155 (1944) 655-658
- 10) "İlk Çağda Devletçilik II", SİM XIII/156 (1944) 701-704
- 11) "Anadolu'da Siyasî Mekân Vahdeti Kuruluşunda Hatay'a Verilen Önem", Ankara Üniversitesi Haftası Hatay, Ankara (1945) 52-67
- 12) "Hellas'ta Demokrasiye Gidiş Yolları", SİM XV/178 (1946) 526-532
- 13) "Türkiye'de Humanizma", Ankara Üniversitesi Haftası Gaziantep - Urfa Ankara (1947) 141-152
- 14) "İlk Demokrasi Nasıl Doğdu", SİM XVIII/209 (1948) 204-207
- 15) "Demokrasinin Doğuşunda Ferdler" SİM XVIII/210 (1948) 251-254
- 16) "Demokrasinin İlk Doğuşunda Partiler ve Parti Kavgaları", SİM XVIII/211 (1948) 280-284
- 17) "Demokrasinin İlk Doğuşunda Uzlaştırıcılar ve Tiranlar", SİM XVIII/213 (1948) 386-389.

- 18) “Antropoloji ve Tarih”, AÜDTCFD VI/1-2 (1948) 50-67
- 19) Thukydides, Peloponnesos’lularla Atina’lıların Savaşı, 3 Cilt Ankara 1950 v.d. [Eski Grekçe aslından tercüme].
- 20) Ölümünün Ellinci Yıldönümü Münasebetiyle Theodor Mommsen”, Belleten XVII/68 (1953) 537-555
- 21) Roma Tarihi I. Cilt-Cumhuriyet I. Kısım-Menşelerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar, Ankara 1953
- 22) “Atatürk’ten Bu Yana Türkiye’de Tarihî Araştırmaların İnkişafı ve Şark-Garp Anlayış ve Yakınlaşması Zaviyesinden Anlam ve Önemi”, “Kıbrıs’ın Tarih Boyunca Anadolu İle İlgisi”, Lefkoşe (1962) 24-27
- 23) Linear-b Yazısının Çözülmesi ve Tarih (Bir Yıldönümü Vesilesiyle) AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi I,1 (1963) 219-234
- 24) “Roma, Bizans ve Justinianus (Yeni Bir Kitap Vesilesiyle)”, Belleten XXVII/106 (1963) 153-174
- 25) “The Cambridge Ancient History”nin Yeni Baskıları”, Belleten XXX/118 (1966) 291-299
- 26) “Roma Devleti’nin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında 1 Sistemin Esası ve Özellikleri”, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi V, 8-9 (1967) 443-459
- 27) “Tarih Biz ve Atatürk”, Belleten XXXV/139 (1971) 453-455

Halil Demircioğlu erken ölümü ve bir “perfectionist” olması nedeniyle yazmakta olduğu ve kısmen hazır durumda bulunan “Roma Tarihi”nin I. cilt II. kısmı ile “Küçük Yunan Tarihi” ve “Küçük Roma Tarihi” gibi kitaplarını maalesef yayınlamamıştır.